

Liudske molitve

Zlati bog in poganjska zaklinjanja

J

Ranka Ivelja

FOTOGRAFIJA
Tomaž Zajelšnik

UTRI BODO SLOVENSKE **CERKVE** POLNE, KOT ZE DOLGO NE. Ljudje bodo molili in častili vstalega Jezusa, velika noč je najpomembnejši in največji krščanski praznik. Molitve, ki jih bodo ljudje izgovarjali pri mašah, so zapovedane konfesionalne molitve; vse imajo podlago v Svetem pismu. Očenaš je, na primer, apostole naučil sam Jezus; tako pravi evangelij.

A obstajajo tudi druge in drugačne molitve: preproste, zelo pogosto nenapisane, teološko ne vedno brezhibne, obstoječe v desetinah, morda celo stotinah pokrajinskih različic. To so tako imenovane stare ali ljudske molitve, ki so se desetletja, včasih pa tudi stoletja ohranjale iz roda v rod in so dragocen del slovenske duhovne dediščine.

Dedki, babice, tete so te molitve predajali vnukom in nečakom, starši otrokom, možje ženam, in obratno. Včasih je molitve naučil sosed sosed ali vaščanka vaščanko... Marsikje so bile del krajevne, rodovne ali družinske zgodovine, včasih niso zanje vedeli niti župniki, ki v skrbi za pravoverno teološko vsebino ljudskih molitev praviloma niso spuščali v **cerkev**. Tu in tam »so smele« le k **verouku**, saj so jih otroci poznali in zaradi melodičnosti radi molili. Kdo je njihov resnični avtor, večinoma ni bilo znano.

Pomen in težo ljudskih molitev za oblikovanje skupne **verske** in nacionalne identitete, v času, ko ni bilo medijev, knjig in galerij na dosegu roke – še v **cerkev** se ni dalo ob vsakem času – je težko določiti. Tudi za-

to, ker so se skozi čas spreminjale, mnoge pa najbrž tudi odhajale v pozabo. Vsekakor pa niso pomembne le zaradi vsebine, sloga, jezikovne in narečne raznolikosti, temveč tudi zaradi mnogoterih funkcij, ki so jih imele. Ali jih morda ponekod celo še imajo: od socialne, emocionalne do estetske in moralne.

»Ljudske molitve so kot šopek poljskega cvetja. Vsaka posebej je estetsko in umetniško nepopolna, mnoge se zdijo komu celo plitve, toda skupaj zložene so naravnost očarljive,« svoje navdušenje v nazorno metaforo strne **dr. Marija Stanonik**, upokojena raziskovalka na Inštitutu za slovensko narodopisje, etnologinja, doktorica literarnih ved in teologije.

V Zagrebu je že pred mnogimi leti doktorirala iz odporniškega pesništva, iz teologije besede pa za dobro mero (znanja) pred dvema letoma na ljubljanski teološki fakulteti. Je tudi redna profesorica za slovstveno folkloristiko na Filozofski fakulteti. Ko so jo pri Založbi Družina povabili k sodelovanju, je dobila priložnost, ki se folkloristom redko ponudi: možnost, da preuči, uredi in

skupaj s sodelavci pripravi za objavo več kot tristo ljudskih molitev, kolikor jih je v letu 2005 in 2006 v surovi, praviloma rokopisni obliki prispelo na uredništvo tednika Družina. Pisma in molitve so na založbi prešteli, nato pa se je gradivo medilo pravljičnih sedem let. Nastala je knjiga *Stare slovenske molitve*, ki je pozabi iztrgala dragocen del naše preteklosti.

Priljubljena Marija

Zbiranje molitev se je začelo bolj ali manj naključno. Ivanka Korošec je na uredništvo tednika poslala molitev znanke Marije Žagar; ta se je je, ko je bila še majhna, naučila od očeta. Žagarjeva ji je povedala, da jo pripoveduje svojemu takrat komaj nekajmesečnemu vnuku in da jo ta poslušaja z odprtimi usteci... Objava molitve in poziv bralcem, naj zapišejo in pošljejo stare molitvice, sta naletela na presenetljivo velik odziv. Oglasili so se ljudje iz vseh slovenskih pokrajin, največ iz Dolenjske, pa tudi iz Italije in Avstrije, kjer živijo Slovenci. Pošiljalci so svoja pisma večinoma opremili s polnimi naslovi, včasih pa so raje ostali anonimni. Mnogi so opisali okoliščine, v katerih so molili (»Vsak večer smo molili rožni venec pa še prepevali, poleti pa angelovo čaščenje, ko je bila velika družina: deset otrok; je bilo prav zabavno«), se spominjali, kdo jih je naučil molitvic, in podoživljali okoliščine, vezane na posamezno molitev. Najbolj pretresljivo je bilo pismo neke gospe, ki je k poslani molitvi pripisala, da jo je te naučila mama, ki ji je kot enajstletni deklici leta 1942 umrla v naročju v nemškem taborišču.

Izkazalo se je, da so si mnoge molitve zelo podobne, motivno in slogovno. Priprošnja k Mariji, ki se začne s »Čuj Marija, prošnje vroče« ali »Čuj Marija, klic srca«, je prispela v sedemnajstih različicah, tudi sicer je med vsemi molitvami največ posvečenih Mariji. Dr. Stanonik pravi, da so te molitve zagotovo dokaz velike, posebne priljubljenosti device Marije med Slovenci, ne upa pa si trditi, koliko smo glede tega posebni v primerjavi z drugimi evropskimi narodi. »To zanimivo vprašanje bi bilo treba posebej preučiti.«

V kar 47 različicah je prispela molitev, ki se začneja s »Pojdimo spat, Bog je zlat« in se

je molila od Šempasa do Novega mesta, od Vinice do Ruš, če gre soditi po izvoru pošiljateljcev. Te različice lepo odsevajo nekatere skupne značilnosti molitvic: narečno so raznolike, a vseeno je mogoče opaziti močno težnjo po privzdignjenem, kultiviranem jeziku; v številnih pa se bogoslužne vsebine prepletajo z mitološkimi usedlinami. Ni, na primer, prav jasno, zakaj je toliko »zlate« metaforike. Recimo v molitvi Bog je zlat ali Bog na zlatem troni... Tudi molitve proti toči delujejo bolj kot (poganska) zaklinjanja. Ker so se molitve predajale ustno, se je pogosto tudi zgodilo, da je tisti, ki jo je slišal kot novo, kakšno besedo ali sintagmo slabo slišal, jo napačno razumel ali kaj pozabil, tako nekako kot pri igri »telefona«.

Iz molitvice, ki jo je poslala gospa iz Čargone/**Cerkvenjaka**, je na primer mogoče razbrati, kako so včasih besede zadobile drugačen pomen. Beseda zlat je na Gorenjskem zaradi švapanja postala »zuat« in nekdo je nato besedno zvezo Bog (je) zlat razumel kot Boga zvat, se pravi Boga klicat. Vseeno je treba ugotoviti, da so molitve kljub ustnemu prenašanju ostale polne, žive in bogate, le obrusile so se z rabo, odvečno je sčasoma odpadlo. Estetski vrednosti posamezne molitve je to le koristilo.

Preseneča, da je z veliko nočjo povezanih bistveno več poslanih molitev kot z božičem, božičnih je pravzaprav le za vzorec. Po mnenju Marije Stanonik je vzrokov za to več. »Zagotovo je pomembna sporočilnost velike noči, ki bolj kot božič zaobjema vse temeljne krščanske resnice. Ni brez pomena niti dejstvo, da so ljudje najpogosteje molili v stiskah, v velikonočnih molitvah pa so se lahko identificirali z Jezusom in Marijo; vanje so projicirali lastne težave. Res pa je tudi, da je bilo nekoč trpljenje bolj poudarjeno. Ljudje so pogosto rekli, da je ta svet ena sama solzna dolina. Trpljenje so sprejemali kot nekaj neizogibnega. Morda so ga zato tudi lažje prenašali. Danes ga odrivamo in odklanjamo. In še en razlog je morebiti za manj božičnih pesmi – če ta predpostavka drži. 'Božičnega' vzdušja je bilo včasih po hišah več, otroci so se rojevali v veliko večjem številu...«

Molitve kot komunikacija

Pri molitvah je bila zelo pomembna vloga mater, ki so v krogu družine največkrat molile in molitve prenašale na otroke. Za otroke pa je bila čast, če so jih oče ali mati izbrali, da glasno molijo. Naša sogovornica pojasnjuje, da se je nekoč molilo ob vseh priložnostih: pred jedjo, po jedi, zjutraj, zvečer, med oblačenjem, pred spanjem, pred nevihtami...

Page: 17

Reach: 56000

Country: SLOVENIA

Size: 1278 cm2

3 / 5

Te molitve pa niso bile le priprošnja ali zahvala Bogu, imele so, kot rečeno, še številne druge funkcije.

»Ljudje so zelo veliko molili skupaj,« razlaga dr. Stanonik, »molitev je bila čas, ko so se ljudje po napornem delu zbrali in se fizično in duhovno povezovali. V molitvicah je poleg **verskih** sporočil veliko vzgojnih, a tudi splošno moralnih sporočil. Ljudje so preko njih krepili moralne vrednote in notranjo moč, da bi lahko prav ravnali.« Takšen je na primer verz v molitvi *O preblažena, neomadeževana Devica Marija*: »Krepčaj s svojo mogočnostjo mojo slabost, / razsvetluj s svojo modrostjo temoto mojega srca, / pomnoži v meni vero, zaupanje in ljubezen, / ohrani mi dušo z milostjo in čednostjo.« Tudi danes je aktualno moralno sporočilo molitve *Sveti kralji, trije kralji*. Takole pravi tretja kitica: »Sveti Jožef mu veleva: / Kralj, le stopi sredi hleva. / Saj ne bo se zasolzilo, / dete naše, dete milo. / Ne boji se črnih lic, / črnih se boji dušic.«

»Ko so ljudje molili – in molilo se je po vseh hišah vse do druge svetovne vojne in med njo – so tako komunicirali drug z drugim. Ni bilo v navadi, vsaj na vasi ne, da bi ljudje tako kot danes na veliko razglabljali, se izpovedovali, grebli po svoji in tuji notranjosti. Ljudje so bili tedaj bolj gladke duše, ne tako komplicirane kot danes. Za srečen je na primer veljal zakon, v katerem so se rojevali otroci, kajti to je pomenilo, da se bo rod nadaljeval. 'Midva' tedaj ni bil tako pomemben, pa mislim, da ljudje zaradi tega niso bili nesrečnejši,« razmišlja Stanonikova.

Ljudske molitve so bile pogosto nadomestilo za nedeljsko mašo. »Včasih ljudem pač ni bilo tako preprosto oditi v **cerkev** kot danes, ko se usedeš v avto, vklopiš gretje, če je mraz, in se odpelješ v **cerkev** tri, pet ali deset kilometrov daleč.« Molitve so blažile tudi trenja med ljudmi. Če je kdo rekel, Bog, žal mi je za moje grehe, ali odpusti nam naše dolge, je bilo to tudi sporočilo vsem drugim. Bile pa so tudi učinkovito in neškodljivo pomirjevalo. Ponavljanje v molitvah je namreč v funkciji meditiranja.

»Danes ljudje nočejo več moliti rožnega venca, češ da se eno in isto ponavlja in da je zato rožni venec 'brezveze'. A glej, včasih se tem istim ljudem indijske mantrre ne zdijo prav nič dolgočasne in nesmiselne. Celotno zdravilne naj bi bile s svojim ponavljanjem,« na dvojna merila opozarja etnologinja.

Izvor motivov posameznih ljudskih molitev, ki so skupni različnim pokrajinam, ostaja nejasen. Morda se ponavljajo po vseh pokrajinah, ker so jih prenašali berači ali misijonarji. Morda gre za sočasno nastajanje (poligenetska teorija) ali za Jungove arhetipe, pojasnjuje dr. Stanonik in poudarja, da zanesljivega odgovora ni mogoče dati. Prav tako ni znan čas nastanka posameznih molitev.

Da so nekatere stare sto in več let, je mogoče le sklepati, med drugim iz starinskega jezika. Nekatere besedne zveze spominjajo celo na Janeza Svetokriškega: »velike martre nezgruntane« (= muke nedopovedljive), »**Cerkva** lepo cirana« (= ozaljšana, okrašena). Dr. Stanonik pravi, da je razvozlala že lepo število neznanih besed v poslanih molitvah, vseh pa še ne. Ne ve (še), na primer, kaj so »tri rožnice«, ki »pri božjem grobu klečijo, / s krstom krščujejo, / z birmo se birmajo, / Jezusa Kristusa z žavbo mažejo«. Za nekatere molitve pa so pošiljateljice, te so bile v večini, navedle, da vedo, koliko so stare posamezne molitve, ker je, na primer, njihovo mamo naučila molitev babica...

Za nekatere molitve se je presenetljivo izkazalo, da so folklorizirane pesmi znanih avtorjev. Ko je znanka že omenjene Marije Žagar poslala molitev, ki jo je naučil njen oče, je bilo zapisanih 16 vrstic predstavljenih kot splošna last. Toda objava te molitve je naletela na burne odmeve. Izkazalo se je namreč, da je le različica Slomškove pesmi *Molitev za lahko noč* in da so jo mnogi doma molili, ne da bi vedeli, da gre za Slomškovo pesem. Tudi v molitvi *Delajmo, delajmo zlata kolesa* (ali *Devejma, devejma, nove kolesa*) je mogoče prepoznati Župančičevo pesem. Zanesljiv dokaz starosti molitev je tudi onikanje ali antisemitistični verzi (»bodo hudi Judi za menoj postopali«). Sicer pa te še vedno nastajajo, čeprav so nekdanjo vlogo izgubile. Ena od njih, ki jo je dr. Stanonik v knjigo uvrstila kot primer sodobne »hudomušne teologije«, nosi naslov *Vozni red v nebesa*. Začenja se takole: »Odhod: ob vsakem času. / Prihod: Kadar Bog hoče. / I. razred (ekspres): Krstna nedolžnost, mučeniška smrt ali natančno izpolnjevanje evangeljskih svetov, zadovoljno uboštvo, vedno devištvo, zadovoljna pokorščina duhovnemu predstojniku. / II. razred (brzovlak): Prava spokornost, neomajno zaupanje v Boga, izvrševanje dobrih del (molitev, post, miloščina itd.). / III. razred (navadni vlak): Izpolnjevanje božjih in **cerkvenih** zapovedi ter stanovskih dolžnosti. / IV. razred (vozi le izjemoma in zelo poredko): Spreobrnitev na smrtno uro. / 1. opomba: Listki za nazaj se ne izdajajo. / 2. Športni in izletni vlaki ne vozijo. (...)«

Sodobna »hudomušna teologija«

Page: 17

Reach: 56000

Country: SLOVENIA

Size: 1278 cm2

4 / 5

O molitvah bodo morda kdaj kaj rekli tudi nevrologi. Nekoč je neki gospe huda možganska kap vzela dar tvorjenja sporočil. Razumela je vse, tudi bolj zapletena sporočila, tvoriti pa ni več mogla niti najbolj preprostih, na primer »prosim za kozarec vode«. Gospa je vse do smrti lahko molila.

Molitve so blažile tudi trenja med ljudmi. Če je kdo rekel, Bog, žal mi je za moje grehe, ali odpusti nam naše dolge, je bilo to tudi sporočilo vsem drugim.

SE UMIJEM,

počešem, pokrižam,
se angelu varuhu izročim,
Mariji pesmice zapojem,
da dan si posvetim.

Milka Jenko, Cerklje na Gorenjskem

JEZUS NAŠ STRAŠNU TRPI.

Vs je od krvi.
Gajžljajo ga, pluvajo
in grdu zančujejo.
Za naše grejhe Jezus toku
hdu trpi in ga toku boli.
Sram me je grajhu
in grajvam se jih.
Zatu, ljubi Jezus, obl'ubo t' dam,
ne bom te več žalu, t' čast bom dajal,
siromakom pomagal
in grajha se bal.

Darinka Zabukovec, Ljubljana

Page: 17

Reach: 56000

Country: SLOVENIA

Size: 1278 cm2

5 / 5

TVOJE SRCE, O MARIJA – NAJ ODPRE SE!

Tvoja moč – varuj me!
Tvoja ponižnost – uči me!
Tvoja revščina – obogati me!
Tvoja potrpežljivost – prenašaj me!
Tvoja pokorščina – podvrzi me!
Tvoja nedolžnost – posveti me!
Tvoja ljubezen – vžgi me!
Tvoje usmiljenje – obdaj me!
Tvoja ljubeznivost – zamakni me!
Tvoja lepota – vnami me!
Tvoja nagnjenja – naj vodijo me!
Tvoje solze – naj omečijo me!
Tvoj trpljenje – presuni me!
Tvoje bolečine – naj ranijo me!
Tvoje veselje – zveličaj me!
O Devica Marija – usliši me!
V svoje presladko Srce skrij me!
V življenju in smrti varuj me!
Da čedalje bolj bom ljubil te
tukaj in tam vekomaj. Amen.

Benedikt Emberšič, Črenšovci/Kuzma